

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

Teologiska programmen

EXAMENSARBETE

Magisteruppsats

HT, 2021

"Allt annat fixade jag"

Församlingsgemenskap och körsång under pandemin

- En intervjuundersökning om levd ekklesiologi -

Birgitta Ed

Handledare: Jonas Idestrom

Enskilda Högskolan Stockholm

Tack

Att skriva uppsats kan vara lite ensamt om man är van att jobba tillsammans med andra. Att skriva uppsats under pandemin är garanterat ingen dröm för den som är social och gillar teamwork. Därför är jag så tacksam för de digitala samtalen under Högre seminariet i Praktisk teologi vid Enskilda högskolan Stockholm. Tack för Zoom-inspiration.

Jonas Ideström, min handledare – skärmsamtalen med dig, dina smarta frågor och din uppmuntran har varit ovärderliga.

Musiker, körsångare och medarbetare i Sollentuna församling: tack för att ni tog er tid att prata med mig och dela era tankar om körer och församlingssamfund.

Ett tack till Jonas Lind, kyrkomusiker och körledare i Strängnäs och till Birgitta Lounela, diakon och körkompis för era smarta tankar i inledningen av detta projekt. Ni fick mig att komma i gång och tänka lite extra.

Göran Thorstenson, den bästa och mest lojale korrekturläsare jag vet.

Sammanfattning

Under pandemiåren 2020 – 2021 förändrades förutsättningarna att vara kyrka i grunden. I denna uppsats analyseras kören som ett uttryck för församlingssamfundet. Genom en intervjuundersökning bestående av fokusgrupper med körsångare och enskilda intervjuer med körledare och kyrkoherde beskrivs den församlingssamfundet som framträder och hur den påverkades under perioden. Hur digitala verktyg användes som resurs under pandemin beskrivs också. Intervjuerna har transkriberats och analyserats utifrån Andreas Holmbergs avhandling om levd ekklesiologi i Svenska kyrkan.

Engelsk titel

“I managed everything else” - Parish and choir singing during the pandemic

An interview survey on lived ecclesiology.

Nyckelord

Pandemi; körsång; körer; ekklesiologi; Holmberg, Andreas; Campbell, Heidi, A; församlingssamfundet; digitala verktyg; Gustavsson, Caroline.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	6
1.1	1.1 Syfte.....	6
1.2	Frågeställningar.....	7
1.3	Avgränsning	7
1.4	Forskningsöversikt.....	7
1.5	Material.....	9
1.6	Teori och metod.....	10
1.6.1	Kören som församlingsgemenskap	11
1.7	Disposition.....	12
1.8	Mina egna erfarenheter	12
2	Bakgrund – pandemins kronologi.....	12
2.1	Beslut och restriktioner under pandemin – ett urval.....	13
3	Körsångares och körernas roll i Svenska kyrkan	15
3.1.1	Körsång och smittspridning.....	17
4	Den digitala kyrkan.....	17
4.1	Digital körsång och digital gemenskap	19
5	Sollentuna församling.....	20
5.1	Musik och körverksamhet i Sollentuna församling.....	21
6	Resultat av undersökningen.....	22

6.1	Pandemin och körerna – snabba åtgärder för fortsatt verksamhet.....	22
6.1.1	Ny kör för 70+ - en kör för daglediga.....	24
6.1.2	Mindre grupper och digitala verktyg	25
6.1.2.1	Mindre grupper	25
6.1.2.2	Individuella sånglektioner.....	26
6.1.2.3	Byta lokaler	26
6.1.2.4	Digitala verktyg.....	26
6.2	Körsångarnas relation till kören och församlingen	28
6.2.1	Musiken, musiken, musiken	29
6.2.1.1	Repertoaren	29
6.2.1.2	Välutbildade körledare – kontakten med Svenska kyrkan	30
6.2.2	Gemenskap – att skapa tillsammans med andra	30
6.3	Framtiden för körerna i församlingen	31
7	Analys och slutsatser.....	32
7.1	Ett växthus för individer – så uppträder församlingen	33
7.2	En gemenskap i gemenskapen	34
7.3	Den digitala världen som möjlighet	35
7.4	Pandemin en katalysator för förändringar.....	35
8	Diskussion	36
9	Bibliografi.....	37

1 Inledning

Allt annat fixade jag.... Orden kommer från en körsångare som beskriver vad som hände under pandemi-våren 2020 när körens verksamhet ställdes in. Att jobba hemma var ok. Att inte kunna umgås på restaurang eller att inte få resa fungerade bra. Men att inte få sjunga – då blev det verkligt jobbigt. Citatet förmedlar den känsla och den betydelse som körsången har för många körsångare och i denna uppsats studerar jag närmare hur körsångare i Svenska kyrkan ser på kören, sången och församlingen.

Corona-pandemin drabbade hela det svenska samhället och från mars 2020 var ingenting sig likt. Svenska kyrkans församlingar påverkades lika mycket som samhället i övrigt och mängder av beslut som kom att påverka vardagen i församlingar fattades på kort tid. Vissa beslut var direkta konsekvenser av myndigheternas restriktioner, andra skedde på grund av överväganden som gjorts inom kyrkor och samfund, antingen lokalt i församlingar, på stiftsnivå/regionnivå eller nationellt. Körerna i Svenska kyrkan var självklart inga undantag, de påverkades i allra högsta grad och verksamheten förändrades drastiskt eller ställdes in helt.

Varje vecka samlas nästan 100.000 svenskar i någon av Svenska kyrkans körer. De övar tillsammans och de förbereder sig för att bidra med musik till gudstjänster och musikevenemang i kyrkor. Körsångarna delar gudstjänstgemenskap och möter det kristna budskapet tillsammans, även om de inte alltid motiverar sitt deltagande med traditionella ecklesiologiska argument. Gemenskapen som finns i kyrkans körer är en intressant och väldefinierad del av församlingsgemenskapen där deltagarna ofta möts regelbundet under många år.

Under hela mitt liv har jag varit en del av olika körgemenskaper i Svenska kyrkan. Från barn- och ungdomskörer under uppväxten via körer under universitetstiden och vuxenkörer som medverkar i gudstjänster. Mitt eget deltagande har under perioder varit det sätt som jag medverkar i församlingen och ett sätt att bidra till församlingens gudstjänstliv.

Uppsatsen skrivs inom ramen för projektet *Kyrka i digitala rum* som är ett forskningsprojekt i Stockholms stift och som bedrivs i samverkan mellan stiftet, Enskilda högskolan Stockholm och sju församlingar i Stockholms stift.

I den här uppsatsen kommer jag att studera och beskriva hur de beslut som fattades kom att påverka församlingsgemenskapen i en vald församling, Sollentuna i Stockholms stift. Församlingen är en av de församlingar som ingår forskningsprojektet *Kyrka i digitala rum*. Genom intervjuer och fokusgrupper vill jag beskriva hur församlingsgemenskapen, som den framträder genom körer, påverkades under en extrem period. Jag är också särskilt intresserad av frågan om digitala verktyg användes i arbetet att upprätthålla gemenskapen och i så fall på vilket sätt.

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att analysera kören som ett uttryck för församlingsgemenskap och hur denna upprätthölls och utvecklades under pandemin.

Syftet har tre delar: jag undersöker hur församlingsgemenskapen framträder genom körsångarna, hur gemenskapen upprätthölls under pandemin och huruvida digitala verktyg användes för att upprätthålla gemenskapen.

1.2 Frågeställningar

Den övergripande frågan för uppsatsen är: Hur upprätthölls och utvecklades körgemenskapen under pandemiåret 2020–2021? För att besvara denna huvudfråga används underfrågeställningar, exempel på dessa är:

- Hur påverkades gemenskapen av pandemibesluten?
- Fungerade digitala verktyg som resurser under denna tid och på vilket sätt?
- På vilket sätt är kören en del av församlingsgemenskapen?
- Vilken ecklesiologi präglar gemenskapen?

1.3 Avgränsning

Enligt Svenska kyrkans Kyrkoordning är den primära enheten de rikstäckande, territoriellt indelade församlingarna¹. För denna begränsade studie har en specifik del av församlingen valts som studieobjekt: körsångare och de medarbetare som arbetar med körerna. Skälet till detta val är främst att körerna utgör en tydlig och fast gemenskap som med regelbundenhet träffas och medverkar i gudstjänster.

Begreppet gemenskap är centralt i denna uppsats och kommer att användas i tre olika sammanhang: församlingsgemenskap, körgemenskap och gudstjänstgemenskap. Med församlingsgemenskap avser jag här när människor möts och interagerar inom ramen för en svenskkyrklig församling. Körgemenskap definierar jag som de relationer och möten som sker såväl mellan medlemmar i en kör som mellan körmedlemmar och körledare. Gudstjänstgemenskap definierar jag som de människor som samlas för att fira gemensam gudstjänst.

Uppsatsens utgångspunkt är ecklesiologisk och koncentrerar sig på hur kyrkan framträder i praktiken. Uppsatsen beskriver den kyrkosyn som framträder i undersökningen. Uppsatsen studerar hur gemenskapen i församlingen påverkades under den extrema pandemiperioden.

1.4 Forskningsöversikt

Denna uppsats är skriven under och belyser en tidsperiod där samhället förändrades snabbt under kort tid. För att kunna belysa detta, kanske temporära, skeende har jag använt aktuellt arbete som gjorts med kyrkor och samfund i Sverige som studieobjekt. Under våren 2021 publicerades boken *Corona och kyrkorna* med Sune Fahlgren, Elin Lockneus och Daniel Strömner som redaktörer. Mitt i pandemin publicerades ett antal bidrag som fungerar som ett tidsdokument över hur kyrkor hanterade den situation som pandemin försatte dem i. Särskilt del II i boken – Kyrka i digitala rum – med Frida Mannerfelt, Sara Fransson, Stefan Gelfgren och Pernilla Jonsson som författare är av

¹ Kyrkoordningen, andra avdelningen. Lydelse den 1 januari 2021.

intresse för denna uppsats. Författarna beskriver hur snabbt församlingar lyckades ställa om till att fungera on-line när restriktioner inte gjorde vanliga gudstjänster möjliga. Bokens tidsdokument kompletteras genom denna uppsats med en studie som genomförts i en period då pandemin, kanske tillfälligt, släppte sitt grepp och kyrkorna kunde öppna upp igen. I boken finns också ett kapitel av Hans Adreasson som belyser de stora och snabba förändringar som församlingar tvingades till under pandemin. Min studie fördjupar kunskapen kring hur dessa förändringar kunde se ut i en församling med körer som studieobjekt.

Även forskningsrapporten *Svenska kyrkan online: att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under Coronapandemin* som publicerades 2021 och är författad av Sara Fransson, Stefan Gelfgren och Pernilla Jonsson har varit värdefull för att få en systematisk och aktuell genomgång av Svenska kyrkans agerande avseende den digitala närvaron under pandemin. Studien belyser hur församlingsarbetet i Svenska kyrkan förändrades och hur digitala medier användes under denna tid. Forskningsrapporten bygger på två enkätundersökningar. För det första: CONTOC:s (Churched Online in Times of Corona) enkät som genomfördes i juni 2020. Enkäten översattes från engelska och riktades till kyrkoherdar i Svenska kyrkan. I enkäten fanns ett 40-tal frågor som handlade om fyra områden: arbetssituation, digitalisering, roller och självbild. För det andra: Svenska kyrkans årliga enkät till kyrkoherdar som genomfördes 15 september – 20 oktober 2020. I den enkäten behandlades frågor om omställning och spåren av pandemin. Båda dessa enkäter riktar sig till kyrkoherdar. Denna uppsats arbetar utifrån delvis andra målgrupper och bygger på intervjuer och fokusgrupper med körsångare, musiker och präster. Metoden är också en annan då intervjuer och fokusgrupper kan fördjupa förståelsen för de svar som framkommit. I intervjuerna har följdfrågor och fördjupande frågor kunnat ställas på ett sätt som inte blir möjligt digitala enkäter.

En teoretisk utgångspunkt kring körsångare finns i Caroline Gustavssons bok *Delaktighetens kris*. Hon undersöker körsångares relation till församling och gudstjänst. Gustavssons studie bidrar med kunskap om hur körsångare ser på och upplever gudstjänsten och sin egen medverkan där. Gustavsson har ett religionspedagogiskt angreppssätt och studerar körsångarnas attityder och tankar kring gudstjänstens moment. De körsångare som jag intervjuat deltar regelbundet i gudstjänster men denna medverkan har inte varit huvudfokus för min studie. I mitt arbete studerar jag snarare gemenskapens betydelse och församlingens relation till körsångare.

I boken *Digital Religion* med Heidi A. Campbell som redaktör beskrivs hur den digitala utvecklingen påverkar religiösa praktiker och gemenskaper. Särskilt intressant för denna uppsats är kapitlet om hur den digitala verkligheten påverkar identiteten hos dem som deltar. Kapitlet är skrivet av professor Mia Lövheim och beskriver relationen mellan identitet on-line och i vardagslivet utanför den digitala världen.

Körgemenskaperna är en stor och viktig del av Svenska kyrkan. Trots detta är deras ecklesiologiska roll inte tydligt kartlagd och genom denna begränsade studie beskrivs här hur körerna i en utvald församling påverkades under den extrema pandemin-tiden och vilken ecklesiologi som präglar denna gemenskap.

1.5 Material

Mitt primära material är de intervjuer jag har genomfört under hösten 2021 i en vald församling i Svenska kyrkan, Sollentuna församling. Församlingen ingår i forskningsprojektet *Kyrka i digitala rum*. Jag har genomfört två fokusgrupper med körsångare samt enskilda intervjuer med kyrkomusiker och kyrkoherde. Jag har också genomfört en djupintervju med en företagsledare med fokus på digitala verktyg och plattformar för körsångare. Intervjuerna har dokumenterats och transkriberats.

Metodvalet, kvalitativa intervjuer är valt för att kunna fånga respondenternas egna ord och tankar kring kyrkan, församlingen, kören och den gemenskap de upplever. Dessa tankar studeras och analyseras i uppsatsen som ett uttryck för levd ecklesiologi. Intervjuerna har varit semistrukturerade. De har följt en intervjumall och följdfrågor har ställts för att fördjupa svaren. Intervjuguiderna har fungerat som ram för samtal och analys.²

För att få medarbetarnas syn på körerna, gemenskapen och pandemin har jag genomfört individuella djupintervjuer. Frågor som ställts i dessa intervjuer är till exempel: hur beskriver man körernas roll i församlingen? Vilka beslut fattades angående körverksamheten under pandemin? Vem fattade besluten? Hur följdes besluten upp? Hur upprätthölls relationen till medlemmarna? Användes några digitala plattformar för att upprätthålla kontakter? Avsattes resurser (tid eller pengar) för att gemenskapen skulle utvecklas?

Körsångarna har undersökts via två fokusgrupper med fem körsångare i varje grupp. Rekryteringen till grupperna har skett med hjälp av Sollentuna församling. Frågorna handlade om att be deltagarna beskriva sin relation till kyrkan och församlingen, hur relationen påverkades av pandemin, hur deltagarna upplevde eventuella digitala kanaler/aktiviteter? I fokusgrupperna ställdes också frågor om framtiden. På vilket sätt skulle deltagarna vilja bygga relation och församlingsgemenskap i framtiden? Kan digitala kanaler spela en roll i det arbetet?

Fokusgrupperna och intervjun med kyrkomusiker skedde på plats i Sollentuna i samband med körrepetition samt medverkande i gudstjänst. Den högmässa då kören medverkade var uppbyggd kring mässmusik för stråkar, kör och orgel. Även en solist medverkade under gudstjänsten och kör, stråkar, orgel och solist framförde samtlig liturgisk musik i gudstjänsten med undantag av O, Guds lamm där församlingen deltog. Intervjun med kyrkoherden i församlingen genomfördes digitalt.

Intervjuguiderna från fokusgrupperna finns som bilaga till denna uppsats.³

Det arbete som finns tillgängligt som beskriver Svenska kyrkans digitala närvaro under pandemin handlar i första hand om digitala kanaler och verktyg för gudstjänst och

² Intervjuguide fokusgrupp, bilaga 1

³ Bilaga 1

andakt. Därför har jag intervjuat en person som arbetar med digitala verktyg för körsångare.

På grund av pandemins pågående karaktär har jag också arbetat med aktuellt nyhetsmaterial från internet, Regeringskansliets digitala material samt en intervju med medarbetare på Kyrkokansliet. Detta material har i första hand fungerat som bakgrundsmaterial.

1.6 Teori och metod

Som en teoretisk ram för att beskriva levd ecklesiologi har jag använt Andreas Holmbergs avhandling *Kyrka i ett nytt landskap – en studie i levd ecklesiologi i Svenska kyrkan* från 2019. Denna fungerar som en tolkningsram för hur kyrkan framträder i olika former av församlingsgemenskaper. Holmberg menar att ecklesiologi inte kan planeras fram utan att den blir till i den gemenskap som levs i den lokala kyrkan. Detta resonemang är centralt för förståelsen av hur körsångarnas delaktighet i församlingen kan beskrivas och tolkas.⁴ Holmberg presenterar fyra typologier som beskriver samtida svensk-kyrkliga gemenskaper. Dessa har använts för att jämföra med de undersökningsresultat som framträder i intervjuerna.

Den här uppsatsen utgår från att körer och körsångare i Svenska kyrkan är ett sätt på vilket församlingsgemenskap framträder i praktiken. Körer är i många fall fasta gemenskaper som ses regelbundet för att tillsammans skapa musik. Körer som är knutna till Svenska kyrkan deltar i många fall regelbundet i gudstjänster och därmed blir körsångarna också en del av gudstjänstgemenskapen. Det finns undantag med körer som i första hand medverkar vid konserter men även dessa verkar inom ramen för församlingar och är en gemenskap av människor, när de träffas är de en del av en körgemenskap.

Holmberg beskriver församlingsgemenskapen i två undersökta församlingar med utgångspunkt i hur människor som finns i församlingarna beskriver den gemenskap som de är en del av. För att tydliggöra olika synsätt har Holmberg skapat typologier som beskriver olika sorters församlingsgemenskap samt vilken funktion gemenskapen fyller för de människor som är en del av den.⁵

Utifrån sitt observationsmaterial identifierar Holmberg fyra sorters gemenskaper som framträder i de församlingar han undersöker. Han kallar dessa för verksamhetsgemenskap, torggemenskap, gruppgemenskap och spontangemenskap. Holmbergs informanter använder begreppet gemenskap för att beskriva något de upplever i sina respektive församlingar men gemenskapen ser olika ut för olika individer.

⁴ Holmberg 2019:26

⁵ Holmberg 2019:161 ff

Verksamhetsgemenskapens kännetecken är att de som deltar gör det för att utföra en uppgift tillsammans. Det är en planerad aktivitet som kan bestå av fasta eller mer lösligt sammansatta grupper.

Torggemenskapen definieras inte av fasta grupper utan kännetecknas av att det är möten som sker spontant, som människor som springer på varandra på ett torg. Det kan handla om gudstjänstfirare som möts eller den sortens gemenskap som uppstår vid kyrkkaffet efteråt.

Gruppgemenskapen definierar Holmberg som när människor söker sig till varandra för att de har något som definierar dem och som de har gemensamt. Det kan till exempel handla om att man har barn i samma åldrar, talar samma språk eller har en liknande livssituation.

Spontangemenskap är enligt Holmberg små gemenskaper som uppstår spontant. Det kan till exempel handla om när två personer hamnar bredvid varandra på ett kyrkkaffe och börjar prata med varandra.

Holmberg definierar också att gemenskap kan ha olika funktioner för de människor som är en del av den. Bland sina informanter beskriver Holmberg att han funnit ett antal olika funktioner som han ger rubrikerna: torget, tillflyktsorten, arbetsplatsen och vardagsrummet.

Kännetecknande för dessa funktioner som gemenskapen i församlingen kan spela är:

Torget – en kravlös gemenskap där alla får vara som de vill. Holmberg refererar till en församlingssherde som konstaterar att man ska kunna komma till kyrkan för en bit mat eller för att ta emot nattvard utan att nödvändigtvis ha gemenskap med andra.

Tillflyktsorten – när församlingen blir en plats dit människor kan söka sig för att fly från annat som är jobbigt. Församlingen beskrivs som en frizon för människor som behöver det.

Arbetsplatsen – för en del församlingsengagerade blir församlingen en plats där man blir tagen i anspråk, där man får jobba och bidra till något utanför en själv. Människor upplever sig som behövda.

Vardagsrummet – funktionen som gemenskapen fyller blir som ett hem eller en familj. Människor beskriver upplevelser av gemenskapen som att "hitta hem" eller att "känna sig hemma".

1.6.1 Kören som församlingsgemenskap

Utifrån Holmbergs typografier beskrivs körer som en verksamhetsgemenskap. Körsångarna samlas planerat och genomför en gemensam uppgift, att sjunga i gudstjänst eller att medverka vid en konsert. Man kan också tänka sig körer som gruppgemenskaper då det finns exempel på körer inom Svenska kyrkan som samlas för att de tillhör en och samma grupp, en språkgrupp eller en föräldragrupp. Körer skulle kunna ses som en blandning mellan verksamhetsgemenskap och gruppgemenskap.

Funktionen som gemenskapen spelar för de körsångare som är med varierar naturligtvis men de körsångare som undersökts i denna uppsats anger en blandning av funktioner som kören fyller. Det kan handla om att vara tagen i anspråk (en arbetsplats), att fly hemifrån (tillflyktsort) och kanske också kören och församlingen som ett hem (vardagsrummet). Detta beskrivs utförligare i resultaten av undersökningen i kapitel sju i denna uppsats.

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med två bakgrundskapitel, ett som ger de teoretiska förutsättningarna för arbetet och i kapitel två, beskrivs i korthet kronologin under pandemin och de restriktioner och beslut som påverkade samhället i stort. Kapitel tre behandlar körernas och körsångares roll och funktion i Svenska kyrkan. Körernas situation under pandemin, med stor risk för smittspridning beskrivs också. Kapitel fyra behandlar kyrkan i den digitala världen och den utveckling som accelererade under pandemin. Kapitel fem beskriver studieförsamlingen: Sollentuna i Stockholms stift – både en beskrivning av församlingen i stort och dess musikverksamhet. I kapitel sex redovisas den kvalitativa undersökningen som gjorts med körsångare och musiker och i kapitel sju sker en analys av hur kyrkan framträdde under pandemin i de körer som undersökts i Sollentuna församling. Kapitel åtta är en avslutande diskussion.

1.8 Mina egna erfarenheter

Jag har varit aktiv medlem i Svenska kyrkan i hela mitt liv. Jag döptes i Strängnäs domkyrka som liten, konfirmerades, vigdes där och har varit med vid begravningsgudstjänster där för flera nära och kära. Jag har sjungit i körer i flera församlingar i Svenska kyrkan, både som barn, ung och vuxen. Gudstjänstliv och körsång har varit en naturlig del av mitt liv. När denna uppsats skrivs är jag antagen prästkandidat i Strängnäs stift.

Jag har studerat teologi vid Enskilda Högskolan i Stockholm samt vid Uppsala universitet och har även studier i statsvetenskap, svenska och retorik i bagaget.

I arbetet med denna uppsats har jag deltagit vid en körövning med den ena kören i den valda församlingen och deltagit i en gudstjänst där den andra kören medverkade. De iakttagelser jag gjort vid dessa tillfällen är inte i sig föremål för dokumentation och direkt analys, men fungerar som referensram till den analys jag gjort.

2 Bakgrund – pandemins kronologi

Under pandemiåren fattades beslut och gavs rekommendationer som kom att påverka hela samhället och därigenom Svenska kyrkan och dess körer. Nedan följer en sammanställning av några av de rekommendationer som gavs och beslut som fattades för att ge en bild av skeendet. Tidslinjen är inte på något sätt heltäckande men ger en bra

översikt över hur mycket som ändrades under kort tid. Där inte annat anges är källan till informationen Regeringskansliets webbplats.⁶

Kyrkokansliet har under pandemin i första hand kommunicerat via Svenska kyrkans intranät och externwebben. På intranätet skapades en egen avdelning med anledning av Coronaviruset, som uppdaterats kontinuerligt med såväl information från Folkhälsomyndigheten som med kommentarer/tolkningar relevanta för kyrkan. I en intervju med ansvarig tjänsteperson, biträdande avdelningschef på Kyrkokansliet som genomfördes i december 2021 framkommer att Svenska kyrkan har haft ett antal viktiga perspektiv att förhålla sig till i besluten som fattats under pandemin. Det har handlat om juridiska frågor, teologiska frågor, beredskapsfrågor och kommunikationsfrågor. I intervjun framkommer också vikten av alla remissvar som Svenska kyrkan avgivit med anledning av remisser som gått ut från Regeringskansliet under pandemin. Detta arbete har varit tidskrävande och skett under stor tidspress. En annan fråga som fått stort utrymme på Kyrkokansliet har varit överläggningarna med andra samfund inom ramen för Sveriges kristna råd och Myndigheten för stöd till trossamfund.

I intervjun lyfter medarbetaren vid Kyrkokansliet två frågor som särskilt viktiga och svåra för Svenska kyrkan under pandemin: begravningar och körsång. Restriktionerna kring allmänna sammankomster påverkade möjligheten att ha begravningsgudstjänster på ett mycket negativt sätt och tillsammans med andra kyrkor och samfund lyckades man påverka restriktionerna så att 20 personer tilläts vid en begravning (tidigare max åtta personer). Då körsång tidigt definierades⁷ som en smittkälla ägandes särskild möda åt att hitta vägar för hur körer trots allt skulle kunna fortsätta öva, på ett smittsäkert sätt. Något som, enligt intervjupersonen, skedde på många håll.⁸

2.1 Beslut och restriktioner under pandemin – ett urval

Urvalet av beslut och restriktioner som skedde under pandemin är gjorda utifrån hur de upplevs påverka kyrkors möjlighet att fira gudstjänst och upprätthålla en gemenskap. Mängden datum och nya beslut visar den snabba takt som nya förutsättningar etablerades för församlingar och enskilda.

2020

11 mars - Förbud mot allmänna sammankomster med över 500 personer

16 mars – Personer över 70 år rekommenderas att stanna hemma. Promenader utomhus med avstånd till andra kan genomföras.

⁶ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-arbete-med-coronapandemin/>

⁷ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/augusti/korer-far-rekommendationer-om-mer-smittsaker-verksamhet/>

⁸ Medarbetare Kyrkokansliet. Intervju. 2021-12-15

16 mars – arbetsgivare uppmanas att i möjligaste mån möjliggöra för medarbetare att jobba hemifrån.

18 mars – distansundervisning för högskolor, gymnasier och Komvux införs.

19 mars – icke-medborgares inresor från länder utanför EU/EES stoppas.

24 mars – endast sittande servering av mat på restauranger och barer.

29 mars - förbud mot allmänna sammankomster >50 personer

31 mars – nationellt besöksförbud i äldrevården

18 april - tillfälliga smittskyddslagen börjar gälla (fram till 30 juni). Lagen ger regeringen möjlighet att meddela föreskrifter avseende tillfällig nedstängning/begränsning av bl.a.:

- folksamlingar
- köpcentrum och andra handelsplatser
- sociala och kulturella mötesplatser, såsom barer, nattklubbar, restauranger, kafeterior, gym- och sportanläggningar, bibliotek, museer och allmänna samlingslokaler
- transporter eller att använda infrastruktur, såsom hamnar, flygplatser eller buss- eller järnvägsstationer

15 september - regeringen meddelar att besöksförbud på äldreboende hävs från och med 1 oktober.

8 oktober - regeringen meddelar att lättnader vad gäller arrangemang med sittande publik inte kommer genomföras, givet smittläget. Ett förslag om sittande publik med max 500 personer hade tidigare skickats på remiss.

8 oktober - undantag i förbudet mot allmänna sammankomster >50 personer införs. Förordningens förbud skall inte gälla för tillställningar som hålls på serveringsställen. (Det ska t.ex. vara möjligt för artist att uppträda på restaurang.)

14 oktober – Folkhälsomyndigheten får två nya uppdrag av regeringen:

- Folkhälsomyndigheten ska på uppdrag av regeringen löpande analysera behovet av, och förutsättningarna för, förändringar av förordningen (2020:114) om förbud mot att hålla allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Myndigheten ska analysera möjligheterna att göra undantag för till exempel motion- och idrottsverksamhet utomhus, loppmarknader, demonstrationer, mässor och nöjesparker.
- Folkhälsomyndigheten får även i uppdrag att löpande se över befintliga, alternativt ta fram nya, allmänna råd eller rekommendationer för hur olika typer av arrangemang och andra verksamheter ska kunna genomföras på ett säkert sätt.

19 oktober - nya allmänna råd från FHM träder i kraft: om allas ansvar att förhindra smitta av covid-19. Till de tidigare allmänna råden lades vidare en möjlighet att införa lokala allmänna råd.

22 oktober - publiktaket för sittande arrangemang höjs till 300 personer fr.o.m. 1 november. Samtidigt förbjuds återigen offentliga danstillställningar för >50 personer.

22 oktober - samma allmänna råd gäller för hela befolkningen – dvs. även de över 70 år. Vid behov ska lokala restriktioner införas.

20 oktober - beslutade FHM om skärpta allmänna råd i Uppsala. Den 29 oktober beslutade FHM om att förlänga de skärpta råden i Uppsala.

27 oktober - beslutade FHM om skärpta allmänna råd i Skåne

29 oktober - beslutade FHM om skärpta allmänna råd i Stockholms län, Västra Götalands län och Östergötlands län.

20 november - regeringen fattar beslut om att tillåta upp till 20 personer vid en begravning.

2021

10 januari – tillfällig pandemilag som ger myndigheter möjligheter att införa begränsningar.

29 september - restriktionerna för antalet deltagare vid begravningar hävs

1 december – nya bestämmelser för allmänna sammankomster med över 100 deltagare inomhus. Arrangörer kan kräva vaccinationsbevis eller vidta andra smittbegränsande åtgärder.

En genomgång av pandemins kronologi visar att många stora och genomgripande beslut fattades på kort tid redan under våren 2020. Kyrkor, liksom samhället i stort anpassade sig snabbt. I backspeglarna blir det tydligt hur genomgripande förändringarna var som ägde rum. Svenska kyrkan tolkade de restriktioner som kom från staten och gav i sin tur rekommendationer som anpassades till den verksamhet som kyrkan bedriver.

3 Körsångares och körernas roll i Svenska kyrkan

I Svenska kyrkan finns idag cirka 100.00 körsångare i omkring 5000 körer. Körernas medlemmar är i alla åldrar, från små barn i barnkörer och upp till de allra äldsta medlemmarna. På Svenska kyrkans webbplats beskrivs kyrkans körer som en plats där en körsångare kan utveckla sin röst, bli van att uppträda och bli en del av en gemenskap. Körsång presenteras också, med Sveriges körförbunds material, som ett riktigt hälsopiller. Den som sjunger i kör blir gladare, mindre stressad och lär sig njuta av livet.⁹ Det är intressant att notera att körerna i första hand förefaller att finnas för

⁹ <https://www.svenskakyrkan.se/sjunga-i-kor>

körmedlemmarnas personliga utveckling och välbefinnande. Ingenstans i det materialet nämns att kören kan vara en plats för att fördjupa sin tro eller att användandet av rösten och musiken är en möjlighet att komma närmare Gud, argument som torde ligga nära till hands i en kyrklig kontext.

Samtidigt som körsången av Svenska kyrkan i första hand beskrivs som en "feel good-aktivitet" för sångarnas egen utveckling är det också rimligt att se på körsångarna som ecklesiologiska objekt. I körerna engageras närmare 100.000 människor som samlas kring texter och musik skrivna för att användas i gudstjänst och bön. Körerna och dess medlemmar är engagerade människor som ger av sin tid och sitt engagemang för att bidra till församling och kyrka. Denna dimension presenteras dock inte i material som beskriver Svenska kyrkans körer.

Skälen till att körsångare väljer att sjunga i en av Svenska kyrkans körer varierar förstås. Caroline Gustavsson beskriver i sin bok *Delaktighetens kris* från 2016, att det främsta skälet är en kärlek till musiken, men det handlar samtidigt om en arena för att träffa människor och om att få göra något eget på sin fritid.¹⁰ De intervjuade menar att körsången i kyrkan kräver engagemang och interaktion med andra. Kören beskrivs i första hand som en social gemenskap som bygger på ett musikintresse. En av de intervjuade i Gustavssons studie uttrycker det som att det handlar om "mer gemenskap än musikalitet. Faktiskt."¹¹

I Gustavssons studie finns intervjuer med medarbetare i Svenska kyrkan. Dessa beskriver hur musiker ser på körsångarna och körsångens roll. En beskrivning är att kören i första hand är ett instrument att jämföra med andra musikinstrument. "Jag tänker hela tiden genom kören. /.../De är mitt verktyg, mitt instrument, som jag förmedlar och deltar med i gudstjänsten."¹² Detta synsätt innebär att körsångarna i första hand finns för att utföra och förmedla musik snarare än att de är en del av den gudstjänstfirande gemenskapens kärna.

I boken *Att öppna ett slutet rum* från 2018 presenterar Jonas Idestrom en bild av kören som en själavårdande plats. I sina intervjuer med körsångare finner han att kören spelar en viktig roll för sångarnas välmående och utveckling. Idestrom vidgar begreppet själavård från att definiera enskilda specifika samtal mellan en själavårdare och en konfident till ett synliggörande av sociala rum där relationer och interaktion mellan människor är det centrala. Det handlar om komplexa skeenden som tillsammans visar vad kyrkan och församlingen betyder för människor.¹³

¹⁰ Gustavsson 2016:138

¹¹ Gustavsson 2016:143

¹² Gustavsson 2016:84

¹³ Idestrom 2018:93

3.1 Körsång och smittspridning

Under våren 2020 spreds nyheter om att körsång är en speciellt riskfylld aktivitet när det gäller smittspridning. Utandningen som sker i samband med sång sprider särskilt enkelt smittan vidare och körsverige tvingades tänka nytt. Medieuppgifter berättade om körer där smittan tagit fart och rekommendationer från Folkhälsomyndigheten och Svenska kyrkan kom snart på plats.¹⁴ Redan under sommaren 2020 genomfördes forskningsprojekt för att noga studera hur körsången påverkade smittspridningen och Läkartidningen rapporterade till exempel om en studie som genomförts vid Lunds tekniska högskola¹⁵ som visar att körsånger med texter som innehåller många konsonanter är särskilt farliga ur ett smittspridningsperspektiv.

Svenska kyrkan kommunicerade detaljerade uppdateringar om vad som gällde specifikt för körverksamheten. Inför höstterminen 2020 skrev Folkhälsomyndigheten särskilda rekommendationer för körer och dess verksamhet.¹⁶ Rekommendationerna från Svenska kyrkan byggde på Folkhälsomyndighetens rekommendationer.¹⁷

Vid en genomläsning av materialet i efterhand framkommer en tydlig bild av att risken för körsång snabbt blev känd och att församlingar anpassade sig till denna kunskap. Intervjuerna som genomförts för denna uppsats pekar i samma riktning. För körsångare och körledare blev körsångens problematiska roll allmänt känd och en uppfattning som spred sig. Samtidigt är det intressant att notera att det är sjungandet i sig som gör smittspridningen extra problematisk och det var denna dimension i körernas verksamhet som tydligt stod i fokus när besluten om hur körerna och deras verksamhet skulle hanteras fattades. När det gäller körernas mer sociala dimension som en plats för gemenskap eller den dimension som Idestrom pekar på som självavård¹⁸, fanns inga andra rekommendationer än de som gällde för samhället i övrigt.

4 Den digitala kyrkan

I boken *Corona och kyrkorna - lärdomar, digitala möten och beredskap* konstaterar Frida Mannerfelt i sitt kapitel att omställningen till det digitala rummet gick snabbt under pandemin. Det var tvingande omständigheter som gjorde att församlingarna behövde

¹⁴ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/augusti/korer-far-rekommendationer-om-mer-smittsaker-verksamhet/>

¹⁵ <https://lakartidningen.se/aktuellt/nyheter/2020/08/studie-sang-med-manga-konsonanter-spred-mest-aerosoler/>

¹⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/augusti/korer-far-rekommendationer-om-mer-smittsaker-verksamhet/>

¹⁷ <https://www.svenskakyrkan.se/filer/1078343/Rekommendationer%20för%20kör%20i%20coronamid%202020.pdf>

¹⁸ Idestrom 2018:93

hitta nya former för att utöva sin grundläggande uppgift.¹⁹ Boken och den rapport som Svenska kyrkan tagit fram under 2021, *Svenska kyrkan online* - visar på en snabb förändringstakt och en anpassningsförmåga till den rådande situationen. Samtidigt är mycket av det material som hittills publicerats kring kyrkorna under Coronapandemin fokuserat på gudstjänster och andakter. Det var där omställningen gick snabbast och det är dessa former som utvärderats och beskrivits hittills. I rapporten redovisas Svensk-kyrkliga församlingars gudstjänstfirande digitalt och mellan mars 2020 och juni 2020 hade antalet församlingar som genomfört digitala gudstjänster ökat från 12 till 84 %. Mannerfelt konstaterar att trots att endast 12% av församlingarna hade genomfört digitala gudstjänster tidigare fanns det kunskap och erfarenheter att ösa ur när församlingarna behövde anpassa sig.²⁰ Digitaliseringen har pågått under de senaste decennierna och många kyrkor och församlingar har testat på olika sätt.

Den amerikanska forskaren, professor Heidi A. Campbell, har i sin forskning arbetat med frågor om "digital religion". Forskningen spänner över breda fält från kyrkor i cyberspace till facebook-användande, appar och digitala gudstjänster. I sin definition av forskningsfältet konstaterar Campbell att den digitala utvecklingen påverkar tro, teologi och kyrka på ett dubbelriktat sätt. Tekniken påverkar vårt sätt att tro och utöva religion men religionen kan också användas för att utforma digitala verktyg och applikationer.²¹ Boken publicerades första gången 2013 och sedan dess har mycket hänt. Internetanvändningen, inte minst i vårt land, har utvecklats och tillgången till teknik i hemmen har ökat.

För denna uppsats är kapitel 3 i Campbells bok av extra intresse. Kapitlet är skrivet av professor Mia Lövheim och behandlar frågan om religiös identitet – online och offline. Lövheim behandlar frågor om hur den digitala identiteten länkar samman med den identitet människor har i den fysiska världen. Lövheims text skrevs före pandemin och utgångspunkten är människor som själva kan välja att vara såväl online som face-to-face. Den situation som församlingar och körsångare upplevde under 2020–2021 innebar att det valet upphörde. Den digitala relationen/närvaron ersatte den fysiska av nödvändighet, inte av fria val eller prioriteringar. Lövheim refererar till forskning som publicerades tidigt i internets historia: *Life on screen* av Sherry Turkle som publicerade 1995 och understryker att människors aktiviteter på nätet är mer än bara verktyg för att hantera sådant som ändå görs i vardagen. Internet medger också att man kan leva ett annat liv och göra saker som tidigare inte varit möjliga.²²

När pandemin inträffar har samhället tagit flera steg i riktningen mot det högteknologiska och globala samhälle som Lövheim beskriver. Och internet och digitala verktyg gör det möjligt att odla en personlig identitet och personliga intressen. Samtidigt som det personliga möjliggörs är det i första hand befintliga nätverk och

¹⁹ Mannerfelt 2020:108

²⁰ Mannerfelt 2021:109

²¹ Campbell 2013:4

²² Lövheim 2013:42

befintliga sociala strukturer som intar den digitala arenan.²³ I detta ljus kan man förvänta sig att församlingar i allmänhet och körer i synnerhet är ideala gemenskaper för att använda den digitala världen för att upprätthålla gemenskap.

4.1 Digital körsång och digital gemenskap

Den snabba teknikutvecklingen har under de senaste årtiondena påverkat hela samhället och körer är inget undantag. För att kunna tolka materialet i intervjuerna och de berättelser som framkommer om digitala verktyg eller plattformar beskrivs här en bakgrund till hur digitaliseringen påverkat körerna.

För många körer har stämfiler som används för repetitioner blivit vanliga och på allt fler ställen distribueras noter digitalt i stället för att kopieras eller tryckas. Tekniken finns, och har funnits tillgänglig under lång tid även om digitaliseringen av körsverige verkar gå långsamt. Den analoga verkligheten hänger sig kvar och omställningen låter vänta på sig.

Tidningen Körliv rapporterade 2014 om web-verktyget ScorX²⁴ och konstaterade att det nu finns möjlighet att slippa pappersnoter och att kunna öva sina respektive stämmor hemma i lugn och ro inför repetitionerna. Numera samarbetar ScorX med plattformen *We are Voice*, ett svenskt verktyg som marknadsförs till körer, såväl inom som utanför kyrkor.²⁵ *We are Voice* har idag cirka 50.000 registrerade användare i Sverige. De är alla medlemmar i en kör eller ensemble som har skapat en egen grupp/rum i verktyget. Genom abonnemanget på *We are Voice* får kören tillgång till noter, stämfiler och professionella inspelningar till en bred repertoar av musik. VD:n och grundaren av företaget ser stora möjligheter för körer som vill arbeta mer med digitala verktyg som stöd. Hen anser att utvecklingen går sakta mot mer digitalisering men konstaterar att körvärlden idag är analog. Skälet till det kan handla om traditioner, åldersfördelningen i körerna samt att verktygen kräver att alla sångare har en fungerande läsplatta eller smartphone.

Under Corona-pandemins inledning stannade utvecklingen för verktyget *We are Vocie* av, och få nya användare anslöt sig. Enligt intervjupersonen berodde det på att många körer ställde in sin verksamhet.

Jag tror Körsverige hamnade i total chock. Vi såg hur alla var rädda – först ställdes allt in. Det gynnade inte digitaliseringen av körerna. (intervju, VD, körverktyg)

Det förefaller som om den första tanken i många körer och församlingar var just att ställa in, att inte ta onödiga risker och att undvika att människors skulle ses i den fysiska världen. I pandemins inledning användes formuleringen ”vi ställer inte in, vi ställer om”

²³ Lövheim 2013:52

²⁴ <https://www.korliv.se/teknik/scorx/>

²⁵ Intervju, *We are Voice*. 2021-11-24

på många ställen i Svenska kyrkan. Men för många körer innebar det i praktiken att körerna blev satta på paus.

Verktyget *We are Vocie* lämpar sig väl för kyrkokörer och enligt dess VD är merparten av musiken som finns tillgänglig via plattformen sakral. Verktyget hanterar i första hand frågor om tillgänglighet och rättigheter till musik. Företaget har genom avtal och överenskommelser sett till att upphovsmän till originalverk såväl som till arrangemang kan få rättmätig ersättning utbetalad när verken används digitalt.

I dagsläget finns ingen tydlig kartläggning av hur omfattande användningen av digitala verktyg är bland körer i Svenska kyrkan men tekniken finns tillgänglig och genom ett samarbete mellan verktyget och studieförbunden Sensus och Bilda kan körer ansluta sig och studieförbunden stå för en del av abonnemangskostnaden.

Körverktygen bidrar med den musikaliska delen av körsången. Instudering av stämmor, nothantering etc. Däremot är detta inte verktyg för de sociala eller själavårdande dimensionerna som också är en del av körernas kännetecken. För dessa ändamål verkar standardplattformar som Zoom, Teams eller Facebook användas, om detta prioriteras.

Under pandemin dök också digitala körer upp inför de stora högtiderna. Virtual Choir, virtuella körer, är inte ett nytt fenomen utan har funnits tidigare men under pandemin fick detta fenomen större spridning. Sveriges radio P2 lanserade till exempel digitala körer inför de stora högtiderna 2020 där alla som ville kunde spela in sin egen röst till en förutbestämd sång och tillsammans skapade flera hundra deltagare musik som sändes i svensk nationell radio.²⁶ Huruvida det digitala experimenterande som dök upp under pandemin är en del av "ett slags tillfälligt undantagstillstånd"²⁷, som Hans Andreasson uttrycker det i boken *Corona och kyrkorna*, återstår att se och får bli föremål för framtida forskning.

5 Sollentuna församling

Sollentuna församling i Stockholms stift är en av landets största församlingar. Av kommunens drygt 72.000 invånare är 36.000 medlemmar i Svenska kyrkan. Verksamheten är uppbyggd i fyra distrikt där de olika distriktskyrkorna har delvis olika profil för att passa den miljö där de finns.²⁸ Enligt församlingsinstruktionen har församlingen elva prästtjänster och totalt sju anställda musiker²⁹.

Varje distriktskyrka har ett eget församlingsliv, ett liv som uppstår nära kyrkorna. Kyrkoherden i församlingen menar att det är i det lokala livet som kyrkan växer fram. De fyra distriktens olika prägel bidrar till att församlingen kan erbjuda en bredd av

²⁶ <https://sverigesradio.se/artikel/sjung-i-den-digitala-psalmkoren>

²⁷ Fahlgren, Lockneus, Strömner. Red. 2021:299

²⁸ <https://www.svenskakyrkan.se/sollentuna/forsamlingsfakta>

²⁹ Församlingsinstruktion Sollentuna församling, Stockholms stift diarienummer 2020-0061

liturgi och tradition där delarna tillåts vara olika men församlingen blir en liturgisk helhet.³⁰

Församlingen arbetar utifrån visionen "Var dag med Gud":

Att människor i Sollentuna lever var-dag-med-Gud; var du än är, hur du än levt, hur du än lever, vad du än står i... Gud är inte långt borta från någon enda av oss, Gud vill oss väl och vill hjälpa oss var dag: Var dag med Gud.³¹

Församlingen beskriver sig själv som "rika på volontärer, cirka 450 personer, bidrar med tid, kunskap och engagemang i alltifrån kaffekokning och värdskap till odling av alttarblommor och samtalsterapi."³²

5.1 Musik och körverksamhet i Sollentuna församling

Musikverksamheten i Sollentuna församling är omfattande. Förutom musik vid söndagens huvudgudstjänster genomförs musikgudstjänster/konsertverksamhet vid cirka 100 tillfällen per år. Dessa tillfällen innebär att besökare kan lyssna på musik som framförs vid annan tid än gudstjänsttid. Utbudet är varierat och det handlar om orgelkonserter, körmusik, musikaler och pianokonserter. Musiken framförs av egna musiker, grupper, ensembler och solister från den egna församlingen eller solister som är inhyrda från andra ställen.³³

Det finns totalt sju musiker i Sollentuna församling, en förste organist, fem organister och en kantor. Musikerna medverkar i gudstjänster på söndagar och vid kyrkliga handlingar. Församlingen har ett brett konfirmandarbete med många konfirmander.

I Sollentuna församling finns totalt 24 körer med olika inriktningar (klassisk musiken, pop, gospel etc), och olika sammansättning av medlemmar. Det finns barnkörer med sångare från fyra år och körer med erfarna sångare som sjungit i kör i 30–40 år, i många fall i samma församling och i samma kör. Församlingen har också körer med diakonal inriktning som är öppna för alla som vill vara med och sjunga. Körerna träffas i regel varje vecka under terminerna, men det finns också mer löst sammansatta körer som fungerar som projektkörer vid särskilda tillfällen. Samtliga körer (med undantag av de diakonalt inriktade körerna) medverkar vid gudstjänster.

Trots den stora omfattningen på musik- och körverksamheten har dessa ingen egen plats i församlingsinstruktionen. Verksamheten finns med under huvudrubriken *Pastoralt program* och mer specifikt i samband med underrubriken *Undervisning*. Där nämns musikverksamheterna som viktiga mötesplatser för undervisning. "Målet är att

³⁰ Kyrkoherde. Intervju. 2021-12-13

³¹ Församlingsinstruktion, Sollentuna. 2020:9

³² Församlingsinstruktion, Sollentuna. 2020:11

³³ Kyrkomusiker. Intervju 2021-10-27

levandegöra innebörden av dopet, ge en fördjupad livsförståelse och en kristen identitet.”³⁴

Som bilaga till Församlingsinstruktionen finns en *Handlingsplan för lärande och undervisning*. Detta dokument är ett teologiskt dokument som beskriver att målet med undervisningen är ”att levandegöra innebörden av dopet, ge en fördjupad livsförståelse och en kristen identitet.”³⁵ I handlingsplanen beskrivs körerna som en del av programmet för lärande och undervisning i alla grupper; från småbarn till vuxenundervisning och i gudstjänst. Enligt planen sker lärandet såväl fysiskt som digitalt. På vilket sätt körernas verksamhet ska arbeta med att levandegöra dopet och fördjupa den kristna identiteten bland körsångarna beskrivs inte närmare.

Kyrkoherden i Sollentuna beskriver körerna som bärare av gudstjänsten. Genom musiken och sången förmedlas tro på ett annat sätt än det talade ordet. Körsångarna, menar kyrkoherden, hjälper människor att komma inför Gud. Men på frågan om körsångarna också är volontärer i församlingen – om de kan jämföras med andra som gör insatser i gudstjänst eller verksamhet är svaret tydligt. De betraktas inte som volontärer. De är kort och gott: körsångare – en alldeles egen viktig grupp i församlingen. Kyrkoherden gör skillnad mellan volontärer och de som deltar i en grupp i kyrkan. I gruppen träffas man på bestämda tider, ofta på veckobasis och med en bestämd ledare. I den definitionen är körerna en grupp och inte volontärer.³⁶

6 Resultat av undersökningen

Under november månad 2021 genomfördes en kvalitativ undersökning i Sollentuna församling. Undersökningen har bestått av två fokusgruppsintervjuer med körsångare i två av församlingens körer: S:t Larskören och Laurentii Motettkör. S:t Larskören är en blandad vuxenkör som övar på dagtid och som vänder sig till körsångare med erfarenhet och som vill sjunga på en avancerad nivå. Kören medverkar i gudstjänster och konserter. Laurentii motettkör beskrivs som en engagerad blandad kör för den som har körvana och notläsningsförmåga. För att komma med i kören krävs provsjungning. Kören sjunger i Sollentuna kyrka tillsammans med solister och instrumentaler.³⁷ Laurentii motettkör får i intervjuerna också flera positiva omdömen som en ”spjutspetskör” som bidrar med ”grädden på moset” till församlingens gudstjänst- och musikliv.

6.1 Pandemin och körerna – snabba åtgärder för fortsatt verksamhet

Körsången tystnade snabbt i Svenska kyrkan när pandemin var ett faktum. Som tidigare konstaterats blev körsången snabbt känd som en extra problematisk aktivitet och

³⁴ Församlingsinstruktion, Sollentuna församling 2020:13

³⁵ Församlingsinstruktion 2020, bilaga Handlingsplan för lärande och undervisning

³⁶ Kyrkoherde. Intervju- 2021-12-13

³⁷ <https://www.svenskakyrkan.se/sollentuna/vuxenkorer-ny>

körernas övningar och framträdanden ställdes in eller förändrades i grunden. Så även i Sollentuna församling. Besluten om att ställa in och ställa om skedde synkront med de beslut som fattades på andra ställen i samhället. I en intervju beskriver en kyrkomusiker det så här:

Jag lutade mig helt mot arbetsledningens beslut. De lutade sig mot Folkhälsomyndigheten. Man kan säga att jag delegerade mina beslut uppåt. Jag fattade inga egna beslut – det var min arbetsledare som gjorde det.³⁸

Under våren 2020 ställdes körövningarna, så som de brukar arrangeras, in när myndigheters och arbetsgivare gav rekommendationer att minimera antalet möten och kontakter. Enligt kyrkoherden i församlingen formades snabbt en beslutsstruktur med de fyra distriktscheferna som kärna. Därifrån skedde en dialog med musikerna om hur kör- och musikverksamheten skulle behandlas i rådande läge. Kyrkoherden beskriver uttrycket "vi ställer inte in – vi ställer om" som en klyscha men som fungerade. Det viktigaste beslutet var att fortsätta så långt det var möjligt samtidigt som man följde rekommendationer och råd. Att "testa loss" med teknikens hjälp blev ett viktigt förhållningssätt för körverksamheten i Sollentuna.

För körsångarna blev situationen snabbt förändrad. På mina frågor vad som hände under pandemin i förhållande till kören blir alla intervjudeltagarna snabbt överens om att allt bara stängdes ner. Körsångarna är medvetna om och uppskattar att församlingen följde de rekommendationer som gällde. Samtidigt finns en sorg över att den verksamhet som uppfattas central för sångarna personligen togs ifrån dem. Restriktionerna kring äldre – gruppen 70+ – genomfördes först och det skapade en del frustration och avundsjuka.

Jag är ju bara lite lite 70+, men det var tvärstopp. Det var tidigt och ganska direkt. Sen blev det ju för de andra också, för körerna var en riktig smittkälla. (Körsångare, A, man)

Besluten att ställa in och förändra väckte förståelse hos de intervjuade. Besvikelsen handlade mer om själva situationen som pandemin försatte dem i än om att församlingen på något sätt skulle ha fattat fel beslut. I rådande läge ville körsångarna inte trotsa rekommendationer och restriktioner och mötas i kören.

Nej, jag ville inte gå hit. Nej, nej! Det hade man verkligen inte velat. Nej, nej. (Körsångare, A1 kvinna)

Samtidigt är det intressant att notera att det som körsångarna inledningsvis beskriver som att "allt stängdes ner", i själva verket var en verksamhet som fortsatte i andra former. Ansvarig musiker är tydlig med att körerna fortsatte att arbeta varje vecka men i andra former. I församlingen vidtogs följande åtgärder som kombinerade en vilja att upprätthålla körverksamheten med folkhälsomyndighetens rekommendationer:

- Ny kör för 70+

³⁸ Kyrkomusiker. Intervju. 2021-10-24

- Mindre grupper
- Större lokaler
- Enskilda sånglektioner
- Digitala verktyg

6.1.1 Ny kör för 70+ - en kör för daglediga

Under pandemin omorganiserades delar av körerna i församlingen. Detta motiverades av att 70+-sångare behövde tas om hand särskilt noga under pandemin då de var definierade som en särskild riskgrupp som var extra känsliga för att bli sjuka. Samtidigt finns det, bland intervjupersonerna, också misstankar att pandemin i sig blev ett bra tillfälle att göra en förändring som var önskad sedan tidigare från församlingens sida. Genom att flytta 70+-sångarna till en egen kör blev resultatet att äldre röster försvann ur kören. Detta beslut diskuterades flitigt i grupperna och uppfattades olika av respondenterna. Ingen uttrycker en direkt kritik mot beslutet, men man kan spåra en tveksamhet och sorg hos dem som inte längre kunde vara kvar i sin gamla kör. Den nya kören som bildades under pandemin är nu permanentad och övar på dagtid. Körsångarna i denna kör har lång körvana och har med något undantag passerat 70+.

I intervjun med kyrkoherden betonar han att beslutet att forma en särskild kör för körsångare 70+ var ett diakonalt beslut precis som många andra beslut som fattades under pandemin. Församlingen ville få med diakonala aspekter när man fattade beslut om att förändra verksamheten i linje med rekommendationer från kyrkan och myndigheter.

Någon av respondenterna i undersökningen berättar att det generellt är vanligt i körer att deltagare får veta att de nu blivit för gamla för att sjunga i kören och att rösten inte längre platsar. Ytterligare en respondent menar att det är en myt att rösten förändras så mycket att det skulle påverka hela kören och att ett sådant synsätt tyder på ålderssegregation.

Bland dem som bytt kör till den nya kören för daglediga kan man spåra en blandning av förståelse för fenomenet i sig och en viss besvikelse för egen del.

Har man gått ut med att man har en kör som det är inträdesprov för att komma med till, då förstår man att det är en kör som har krav på kvalitet. De körsångare som är duktiga och som är yngre vill inte ha en massa äldre. Och då fick körledaren ett jättebra tillfälle. Jag respekterar att hon gjorde det. Det var bra gjort, men... För det har inte funnits några regler och då blir det jättesvårt ju. --- Jag tycker inte att det bara är att sitta och vara bitter att jag inte får vara med för det är inte det jag är, men hur ska de göra med dom som faktiskt inte platsar längre om man vill ha en kör som sjunger jättebra? (Körsångare, A, kvinna)

Jag är nog inte riktigt så konspiratorisk i tanken så att jag tänker att det var ett bra tillfälle som dom tog. Jag förstår att det kunde gå bra att väva ihop. (Körsångare, K, kvinna)

Det var ju ett jättebra tillfälle att göra så här men från att man har sjungit i en kör med olika åldrar och så, som hade en bred repertoar och en bra kör. Så har det nu blivit en 70 pl... nja eller i alla fall en dagledig kör. Jag förstår det, jag säger inte att någonting är fel i det men det har varit en process för mig. En sorg. (Körsångare, A, kvinna)

Bland de körsångare som själva inte passerat 70-årsstreckets ses uppdelningen och skapandet av 70+-kören som något positivt och som ett tecken på församlingens omsorg och omtanke med den äldre gruppen.

Men apropå det, de tog ju väl hand om de äldre att de skapade en egen kör för dem under Corona. Och efter Corona så finns den kvar och nu tränar ju den som en vanlig kör på dagtid och den har växt också enormt som jag har förstått det. Så jag tycker man har verkligen tänkt på helheten. (Körsångare, J1, man)

I fokusgrupperna framkommer det tydligt att frågan om åldersstreck i körerna engagerar. Det finns förståelse för principerna men när man själv blir drabbad kan det vara en smärtsam process. Tydligare, överblickbara och kommunicerade regler efterfrågas av någon.

6.1.2 Mindre grupper och digitala verktyg

Den kyrkomusiker som leder de två körer som varit med i denna studie bestämde tidigt under pandemin att försöka upprätthålla körerna och körsångarnas verksamhet så långt det var möjligt, samtidigt som man följde rekommendationer och restriktioner. Skälen till detta var ett intresse av att säkerställa att körerna skulle finnas kvar och att körsångarnas intresse att medverka inte skulle svalna om pandemin blev långvarig.

I de undersökta körerna arbetade församlingen med en kombination av åtgärder och aktiviteter för att kunna upprätthålla musikverksamheten. De faktiska åtgärderna beslutades inte gemensamt mellan de olika musikerna och därmed arbetade de olika körerna i församlingen olika.

Vi som är musiker här är inte speciellt samspelade. Det är ingen detaljstyrning och vi jobbar ganska individuellt. Så var det nog under pandemin också. (Kyrkomusiker)

För dessa körer fattade ansvariga musiker beslut om åtgärder med några olika ingredienser: att arbeta i mindre grupper, att erbjuda individuella sånglektioner, att byta lokaler samt använda digitala verktyg.

6.1.2.1 Mindre grupper

Körsångarna beskriver att de fick möjlighet till kortare repetitioner i grupper som fungerade med det som restriktionerna möjliggjorde. Åtta personer åt gången var en sådan gruppstorlek som gjorde det möjligt att ses och öva tillsammans. Körsångarna uttrycker sig mycket positivt om möjligheten att sjunga i mindre grupper. De beskriver hur antalet blir en dubbelkvartett – en oktett – och att det gör det möjligt att utvecklas ännu mer som sångare när man får öva i mindre grupper.

Någon av intervjupersonerna har också sjungit i grupper som medverkat vid gudstjänster eller andakter som sändes digitalt.

Jag vet att vi var några som fick möjligt att sjunga över jul förra året då det fortfarande var mycket nedstängt – det skulle vara digitalt över Facebook och då övade vi innan hemma och sen fick vi vara max åtta. (Körsångare, M, kvinna)

På detta sätt kunde körsångares vilja att sjunga bidra i de digitala gudstjänster och andakter som producerades av församlingen under pandemin.

6.1.2.2 Individuella sånglektioner

Ansvarig musiker erbjöd körsångarna sånglektioner enskilt under pandemin för att på så sätt kunna utveckla sångarna och deras röster. För den ena kören innebar detta en lektion med en extern sångpedagog och för den andra kören höll körledaren själv i lektionerna. Körsångarna bokade upp sig var och en för sig och fick sedan personlig coachning och övningar att följa upp efteråt. Sångpedagogen deltog via zoom medan körledaren och sångaren fanns i samma fysiska rum. I efterhand lades det inspelade materialet ut på *We transfer* så att de sångare som ville kunde se och höra sig själva.

Vi hade ju en eller två sångövningar med coach. Individuella sånglektioner. Vi kom hit (till församlingssalen, mitt tillägg). Det var jättebra. Det var alltså en coach på nätet och körledaren var här så stod man in den här jättestora salen och blev filmad. Det var ren teknik. Det var jättebra”. (Körsångare, J2, man)

Sånglektioner uppfattas som något mycket positivt av deltagarna. Den individuella coachningen med övningar kring andning, tonbildning mm får höga betyg.

6.1.2.3 Byta lokaler

Körlokalerna i Sollentuna kyrka är luftiga, ljusa och väl tilltagna. Under pandemin valde dock församlingen att låta körerna repetera i en ännu större församlingssal när man träffades i mindre grupper. På så sätt kunde man maximera avstånden och minska risken för smitta.

Detta beslut välkomnas av de sångare som fick vara med och träffas fysiskt. De uppskattade att öva i det stora rummet med stora avstånd, något som man gärna ville fortsätta med även efter pandemin. Sångarna uppfattade det som utvecklande att stå med avstånd då den egna insatsen blev ännu tydligare.

6.1.2.4 Digitala verktyg

Under pandemin använde församlingen digitala verktyg för att körerna skulle kunna fortsätta sin verksamhet. Själva övningarna skedde via Zoom och materialet, noter och stämfiler, gjordes tillgängligt via ScorX som var tillgängligt genom ett samarbete med Sensus.

Bland körsångarna råder det delade meningar om de digitala verktygen. Användandet av zoom får kritik eftersom det avskärmar sångarna och från varandra och endast den egna rösten hörs. Några uttrycker en frustration över att stå hemma i det egna vardagsrummet och bara höra sin egen röst. Andra är däremot väldigt positiva till att tekniken användes för att kunna upprätthålla verksamheten.

Såväl sångarna som deras körledare konstaterar att deltagarna, trots frustrationen, deltog flitigt i de digitala övningarna.

Jag tyckte att de flesta av oss var med hela tiden. Varje gång. Våldigt mangrant.
(Körsångare, A2, man)

Jag tycker det är glädjande att se hur mycket alla ställde upp. Mangrant. Gång efter gång.
(Körsångare, A1, man)

Vi träffades varje vecka, alla var med och kopplade upp sig i tid. Alltid glada och ville verkligen vara med. Vi fick jobba med befintligt material, det som fanns tillgängligt via ScorX. (Kyrkomusiker)

Som tidigare nämnts har verktyget *ScorX* nu gått samman med *We are Voice* och flera körsångare ser stora möjligheter med detta verktyg. I första hand pekar man på att verktygen som gör att sångarna kan öva hemma på sin kammare mellan de gemensamma repetitionerna öppnar stora möjligheter.

Man kan ju använda tiden bättre och man kan ägna sig åt att göra musik när man träffas. Det är ju det som skiljer proffs från amatörer liksom. De kan ju allt när de kommer till repetitionerna och då kan de ju göra musik när de är där. (Körsångare, J2, man)

Körsångarna ser också utvecklingspotential i verktyget, att det finns möjligheter att ge ett ännu mer avancerat stöd till sångarna. De efterfrågar till exempel en funktion som visar hur den enskildes tonhöjd förhåller sig till det korrekta, den funktionen finns tekniskt utarbetad i andra verktyg och skulle kunna fungera även här.

Ytterligare en nivå som de skulle kunna ha och som är fullt möjlig och göra är att lyssna på vad du sjunger och visa att du ligger rätt eller fel. (Körsångare, J1, man)

I gruppen av yngre sångare finns en viss önskan om att få öva lite oftare. De anser att en gång i veckan kan vara för lite. Kanske kunde hela kördagar, eller helgövningar kunna höja nivån i kören? Men de anser det samtidigt viktigt att alla i kören har samma ambitionsnivå och att de vet vad man ger sig in på när man går med i en kör. Som ett svar på denna fråga – om att höja den musikaliska nivån i kören – framförs förslaget att använda digitala verktyg. Någon av informanterna påpekar att egna övningar gör att alla blir säkrare och kan ägna sig åt att finslipa och justera när man ser det i den verkliga världen.

Som kommunikationskanal mellan körsångare och körledare används mail. Ingen av grupperna har någon aktiv annan social digital plattform för gemenskap eller kommunikation. I en av grupperna finns en app – Team – för att dela gemensam information men det är i första hand mail från församlingen/körledaren som används.

Jag är gammeldags och kommunicerar med mina körer via mail. Inga andra kanaler fungerar för mig. (Körledare)

För att kunna upprätthålla kontakten med kören och inom kören användes således flera kanaler och verktyg. Mail, Zoom, ScorX, Team-app och i någon mån också Facebook. Kanalval och plattformsväl förefaller inte vara föremål för någon djupare diskussion eller prioritering.

6.2 Körsångarnas relation till kören och församlingen

En viktig del av de frågor som behandlades i fokusgrupperna berörde körsångarnas egna bevekelsegrunder för att sjunga i kör i allmänhet och mer specifikt i kyrkokör. Majoriteten av intervjupersonerna har lång körvana. Flera beskriver hur de sjungit i barnkörer och ungdomskörer. Någon har sjungit i princip hela sitt liv. Ett par av deltagarna pekar tydligt ut föräldrar som tog med dem till kören som barn. Någon beskriver en lärare som upplät kyrkorummet för att sjunga och ytterligare några har föräldrar som verkat inom Svenska kyrkan, som präst eller kantor. Majoriteten av sångarna har sjungit över 25 år i kör. Flera har också mer än tio års erfarenhet av att sjunga just i Sollentuna församling.

Två av deltagarna i fokusgrupperna är relativt nya som körsångare. Båda dessa är män och har blivit headhuntade – tillfrågade direkt från församlingen om att sjunga i kör. Deras körvana sträcker sig 5–7 år tillbaka i tiden.

I tidigare forskning har körsångares relation till kören, församlingen och kyrkan beskrivits. Caroline Gustavsson talar om ett intresse för och kärlek till musiken, men också om en gemenskap i kören som betyder mycket för deltagarna. Jonas Idestrom beskriver kören som ett själavårdande rum, en plats där de medverkande hittar en trygg plats att vara i, tillsammans med andra. I Jonas Bromanders avhandling *Rum för röster – sociologiska analyser av musikalivet inom Svenska kyrkan, som det uppfattas av kyrkobesökare, kyrkomusiker samt kyrkokorister* från 2001 beskrivs tre olika grupper av korister som har kommit till körerna på olika sätt. Bromander delar in motiven i tre kategorier och ger dem namnen: musikaliska, trendbrott och kyrkligt religiösa. De musikaliska motiven handlar om en kärlek till musiken och till den genre av musik som finns i kyrkan. Trendbrotts-motiven karaktäriseras av att sångaren vill bryta invanda mönster i sin vardag och hitta på något nytt. De kyrkligt religiösa skälen handlar om att söka sig till kören för att växa i tro.³⁹ Samtliga dessa motiv förekommer bland intervjupersonerna i denna studie med ett motiv som klart sticker ut som viktigare än alla andra: musiken. Det minst framträdande är det kyrkligt religiösa som endast framträder i ett fall.

För körledaren är körsångarnas motiv till att sjunga i körerna inte särskilt viktigt. Hen understryker att det viktigaste är att körsångarna är motiverade att delta, att de vill lägga den tid och det engagemang som krävs. Hen ställer inga frågor om varför sångarna är del av kören.

Nej, jag är kanske naiv. Men det räcker för mig att de vill vara här. (Körledare)

³⁹ Bromander 2002:246

6.2.1 Musiken, musiken, musiken

Deltagarna i undersökningen förenas alla av en kärlek till och en vilja att utveckla musik. Precis som Caroline Gustavsson beskriver så sätter intervjupersonerna kärleken till musiken allra främst när de ska beskriva varför de sjunger i kören.

För mig är det i första hand musiken. Jag minns att det var så roligt när musikläraren i gymnasiet tog kontakt och frågade: vill du sjunga i min kyrkokör? (Körsångare, K, kvinna)

Det är musiken. Musik har alltid funnits med mig på olika sätt genom hela mitt liv. Den mänskliga rösten är ett speciellt instrument. Och när den kombineras med olika typer av musik blir det en ändlös variation. (Körsångare, A, man)

Jag har alltid tyckt om att sjunga. Jag började sjunga innan jag började prata och det var naturligt för mamma att ta med mig till barnkören. (Körsångare, K, kvinna)

6.2.1.1 Repertoaren

Flera av körsångarna beskriver repertoaren som de undersökta körerna sjunger som ett viktigt motiv för att sjunga just här. I Caroline Gustavssons undersökning beskrivs motivet att sjunga i gudstjänst och den reportrar det för med sig som viktigt för sångarna.⁴⁰ Bland denna undersöknings informanter är det musikvalet i sig som är det centrala, inte att de framförs i gudstjänst. Tvärtom så beskriver några av sångarna att de föredrar en konsertsituation framför när musiken framförs i gudstjänst. Deltagarna fick också diskutera frågor om de spelar någon roll att det är en kyrkokör som de medverkar i eller om det lika gärna kunde vara en profan kör, i undersökning benämnd som "kören Kören" eller "ABF-kören".

Jag har sjungit både i, och utanför kyrkan. Jag tycker om musiken som man sjunger i kyrkan. Repertoaren. (Körsångare, R, kvinna)

För mig handlar det om att få sjunga den här repertoaren. Och det är klart att om man hade fått sjunga den här repertoaren i en ABF-kör så hade jag lika gärna kunna sjunga i en ABF-kör. (Körsångare, J1, man)

Repertoaren är viktig för många, de vill sjunga verk (Körledare)

⁴⁰ Gustavsson 2016:143

Det är verken och repertoaren som finns inom kyrkans musik som betyder mycket.
(Körsångare, K, kvinna)

Kärleken till musiken är något som delas av samtliga intervjuade körsångare och mer precist uttrycks en stark uppskattning för det någon kallar "kyrkans musik". Även om körerna då och då sjunger profana stycken så är det musiken som hör ihop med kyrkan som är en gemensam tråd.

6.2.1.2 Välutbildade körledare – kontakten med Svenska kyrkan

Intervjupersonerna understryker på flera ställen att de körledare man möter i Svenska kyrkans körer ofta är välutbildade och mycket professionella. Att körledaren är bra och leder kören på ett bra sätt är en viktig faktor för att vara med i kören. Flera av deltagarna har också bytt kör när körledaren flyttat på sig och därmed följt med körledaren.

Det är otroligt viktigt med körledaren. Om det inte varit för hen hade jag alltså aldrig följt med. Jag hade antingen slutat eller hittat en annan kör. (Körsångare, J1, man)

Körledaren själv är medveten om detta och beskriver att sångare ibland uttrycker att de väljer kör för att kunna sjunga i en kör som leds av hen.

En del uttrycker att de vill sjunga med mig för att de har hört att det funkar bra här.
(Körledare)

För intervjupersonerna i denna undersökning är också körledaren den primära kontakten med Svenska kyrkan. I samtalen beskrivs att präster från församlingen då och då besöker kören och att man ses i samband med gudstjänst. Speciella besök och möten med andra än körledaren händer inte särskilt ofta men uppskattas mycket av deltagarna.

Innan kom prästen in och man snackade, vi bad innan vi marscherade in, vi gick i procession då med kåpor. Jag tycker att man var med då... Nu ser jag ingen. Men det kanske beror på att jag inte går så ofta. Men också på att prästen kom in på våra repetitioner och förberedde – nu ska vi göra det här tillsammans. Jag tyckte om det.
(Körsångare, A, kvinna)

Citatet är ett exempel på en något som flera deltagare bekräftar: att de uppskattar mötet med präster och kyrkans praktik. De anser att det är fint att få be tillsammans före gudstjänsten och att få gå i procession som en del av gudstjänstfirandet.

6.2.2 Gemenskap – att skapa tillsammans med andra

Trots att huvudfokus för sångarna ligger på den musik som man sjunger och framför så kan man spåra gemenskapsmotivet hos intervjupersonerna. Flera har sjungit tillsammans under lång tid och att kören är en speciell gemenskap berättar man om. Några av intervjupersonerna har blivit privata vänner och umgås med sina respektive även när kören inte repeterar. Körledaren nämner också gemenskapsmotivet, samtidigt är det viktigt att konstatera att intervjupersonerna ser detta som sekundärt. Det är en positiv bieffekt av få sjunga tillsammans med andra. Respondenterna resonerar kring körfester och glad stämning men det är något man får på köpet, inte något som gör att man väljer att vara med i kören. Någon sträcker sig så långt som att hävda att alla

körsångare är öppna och muntra som personer. Hen menar att det är personlighetsdrag som finns hos alla sångare.

Det är absolut sången. Det är inte att jag längtar efter gemenskapen. Sen är det en del av det hela som man inte ska förakta. (Körsångare, A, kvinna)

För mig är det nog i första hand sången och de här verken man sjungit...Det är roligt. Inte att förakta gemenskapen. Den finns ju och det är ju roligt och viktigt. Men jag är inte så intresserad av de där festerna. (Körsångare, K, kvinna)

Respondenterna beskriver en särskild form av gemenskap, att skapa tillsammans. Flera har spelat instrument men menar att detta att sjunga i kör är något helt unikt och speciellt. Man använder sin egen kropp och gemensamt formar man musik. En av intervjupersonerna talar om att det händer något alldeles särskilt i kroppen när man sjunger med andra och den gemenskapen har funnits i samtliga körer som hen har sjungit i.

Man är i ett sammanhang som är lite större än en själv. Det blir lite extra, summan blir liksom större tillsammans. (Körsångare, R, kvinna)

Det är som de andra säger. Det är det här med gemenskapen så man skapar något tillsammans och att dela det är en stor glädje. (Körsångare, M, kvinna)

Gemenskap genom gemensamt skapande blir en konsekvens av att sjunga i kör. Alla har upplevt detta och flera påpekar dessutom att denna upplevelse är starkare när man sjunger i skarpt läge, med publik eller under gudstjänst. Men även körövningar bidrar med en känsla av att skapa.

6.3 Framtiden för körerna i församlingen

Som avslutning på gruppintervjuerna samtalande vi om hur intervjudeltagarna ser på framtiden i de körer som de sjunger i. Som tidigare beskrivits är körsången en viktig del av intervjupersonernas liv och de ser sig själva som körsångare även i framtiden. Pandemin och den verksamhet som bedrivits i körerna har väckt en förväntan och en önskan om att kunna fortsätta med individuell coachning för att utvecklas ännu mer som sångare. Samtliga deltagare uppskattade den möjligheten och vill gärna fortsätta att utvecklas var och en för sig för att därigenom kunna utveckla hela kören. Flera uttrycker också en önskan att fortsätta att sjunga i mindre grupper. Även detta anses utvecklande för den enskilde sångaren såväl som för kören.

Att fortsätta lite om det finns pengar och möjlighet att fortsätta lite med sån här individuell coachning. Det handlar ju om resurser och pengar och så. Men...
(Körsångare, J1, man)

Jag tror det skulle vara utvecklande att sjunga lite i olika konstellationer, alltså oktett eller kvartett till och med för det är ganska utvecklande i sig. (Körsångare, J2, man)

De digitala verktygen nämns specifikt som en möjlighet för att förenkla instudering och utveckling.

En annan utvecklingsmöjlighet är att tydligt positionera kören som "den bästa kören i Sollentuna". Det handlar om att i konkurrens med församlingens andra körer vara känd som den mest professionella kören och den med svårast repertoar.

Att vi ska vara den bästa kören i Sollentuna församling. Så känner jag, jag tror att vi redan är där. För det låter jättebra men visst finns det saker man kan peta i och man kan göra ännu bättre. Och det kanske var någon som gjorde nåt individuellt misstag men det är ju ingenting som man märkte i helheten idag skulle jag säga. Eh, att bli sådär riktigt tigha och bra. (Körsångare, M, kvinna)

I fokusgrupperna kan man också spåra en försiktig önskan om närmare kontakt med fler representanter från församlingen. Det handlar specifikt om kontakten med präster, som beskrivs som tätare tidigare och något som man uppskattade även om det nu försvunnit.

Man känner en gemenskap med dom, prästen och vi. Och vi kan inte bara steppa in om man inte sagt hej eller ingenting. (Körsångare, A, kvinna)

När vi sjöng i en annan kör så var prästerna väldigt aktiva. Flera stycken, som man kanske inte ser här då. De finns nog men syns inte. De var mera med i gruppen. Men det kanske beror lite på byggnaden. (Körsångare, A1, man)

Körsångarna berättar också att man börjat fika ihop när restriktionerna lättade och att det sociala kanske har blivit viktigare än det var före pandemin.

Man ser att det inte bara är att tro att man kan ställa sig och sjunga fint ihop och sen gå hem. För det behövs det där lilla extra. Det är viktigt att man känner varandra. (Körsångare, K, kvinna)

Under pandemin har gemenskapsmotivet blivit något tydligare och körsångarna längtar efter att så möjlighet att ses, fika och bara småprata.

7 Analys och slutsatser

Genom att genomföra intervjuerna, transkribera dem och gå igenom dem många gånger har ett antal slutsatser för hur församlingsgemenskapen framträdde, upprätthölls och utvecklades under pandemin tagit form. Den övergripande frågeställningen i uppsatsen formulerades: Hur upprätthölls och utvecklades körgemenskapen under pandemiåret 2020–2021? Genom undersökningen har jag haft ett rikt material att analysera. Jag har utgått från Holmbergs typografier kring församlingsgemenskap för att kunna placera in körerna i dessa. Jag har också sökt efter specifika slutsatser kring den digitala dimensionen under pandemin. Slutsatserna visar att körgemenskapen i Sollentuna församling inte helt går att placera i Holmbergs mall. Mina fyra slutsatser kring körgemenskapen under pandemin är:

1. Församlingen som ett växthus för individer
2. Kören - en gemenskap i gemenskapen
3. Den digitala världen är en möjlighet
4. Pandemin blev katalysator för förändringar

7.1 Ett växthus för individer – så uppträder församlingen

I slutkommentaren till sin bok *Kyrka i nytt landskap* konstaterar Andreas Holmberg att:

Ecklesiologi är en pågående process snarare än en färdig produkt, mer verb än substantiv. Beskrivningen av den levda ecklesiologin illustrerar att ecklesiologi påverkas och formas av den lokala kyrkans sätt att anpassa sig till förändrade förutsättningar och dess sätt att förhålla sig till omvärlden.⁴¹

Att vara församling under pandemin har ställt krav på anpassningsförmåga och förändringsvilja. På kort tid har den undersökta församlingen, medarbetare och körsångare anpassat sig till en helt ny verklighet, framtvungad av pandemin. Samtidigt belyser förändringarna som skedde under denna dramatiska tid också vad som är prioriterat i församlingen. Den levda ecklesiologi som möter oss genom denna undersökning går inte enkelt att beskriva utifrån Holmbergs typografier om församlingsgemenskap. Holmberg beskriver själv att körer kan vara en verksamhetsgemenskap som ses och övar för att sjunga för andra.⁴² Och sådana drag finns hos de intervjuade. Undersökningen visar också att gemenskapen erbjuder en plats i tillvaron som är till bara för mig, det Holmberg beskriver som en tillflyktsort. För andra tillfrågade är kören mer av Holmbergs arbetsplats, man känner sig behövd och blir tagen i anspråk.

En typ av funktion som Holmberg inte tar upp i sin avhandling handlar om funktionen personlig utveckling. I intervjuerna är det en framträdande funktion som intervjupersonerna beskriver: att körens gemenskap bidrar till vars och ens egen personliga utveckling. Trots att denna funktion inte beskrivs i Holmbergs forskning torde den finnas i fler gemenskaper i Svenska kyrkan. I arbetet med denna uppsats har jag också stött på grupper som ägnar sig åt akvarellmålning och grupper som ses för individuell meditation. Sådana individuella aktiviteter i grupp kan sannolikt också fylla funktionen av personlig utveckling.

Församlingar kan fungera som en plats där var och en kan utveckla sin personliga kompetens. På engelska använder man ordet *skills* för kompetens eller förmåga och det är vad som framkommer i undersökningen. Församlingen och de undersökta körerna är en plats för personlig utveckling där sångare erbjuds att ständigt bli bättre på en förmåga de redan har och de får möjlighet att utveckla sig själva, att ta sig an svårare och svårare uppgifter inom ramen för ett eget intresse eller förmåga. De viktigaste verktygen som informanterna pekar på för att kunna utvecklas är tillgången till välutbildade och engagerade musiker som körledare samt den repertoar av kyrkomusik

⁴¹ Holmberg 2019:352

⁴² Holmberg 2019:163

och körverk som finns tillgänglig i kyrkan. Genom kyrkomusiken finns möjligheter att ständigt upptäcka mer avancerade stycken och verk.

Trots att det i stor utsträckning handlar om personlig utveckling är körsång per definition en aktivitet man gör tillsammans med andra och det gemensamma skapandet är centralt för de intervjuade. Tillsammans med varandra skapas musik med den egna kroppen – något som uppskattas och understryks. Medarbetarna i församlingen, musiker och präst, beskrivs också att detta skapande är av stor betydelse för den övriga församlingen och för den gudstjänstfirande gemenskapen. Man tycks mena att i musiken kan andra möta Gud och lättare finna sin väg till tro. Denna dimension nämns dock inte av körsångarna i undersökningen.

Informanterna är också tydliga med att körerna ska leverera på hög nivå. Några pratar om "den bästa kören" och att det är viktigt, som sångare och som hel kör, att bli bättre än andra. Som ett tydligt exempel på detta finns diskussionen om 70+-sångare och hur äldre röster inte kan/bör inkluderas i gemenskapen. När rösten inte längre passar i kören behövs en annan gemenskap.

Undersökningen leder mig till att vilja komplettera Holmbergs typografier med ytterligare en kategori – församlingen som växthus – en plats där människor, om de får rätt näring och förutsättningar, kan växa, utvecklas och bära frukt. Jag väljer metaforen växthus och inte trädgård, park eller natur, då jag uppfattar växthuset som ett mer industriellt begrepp. Frukterna från växthuset är goda och kan bidra med mycket gott. Samtidigt är det planerade, faciliterade och omhändertagna en förutsättning för att det ska fungera. En tydlig trädgårdsmästare i form av körledare är nödvändig och växthuset blir som ett eget rum, med eget klimat och alldeles specifika förutsättningar.

7.2 En gemenskap i gemenskapen

I inledningen av arbetet med denna uppsats ledde min egen erfarenhet och förståelse mig i riktningen att leta efter karaktäristika för församlingsgemenskapen genom att studera en utvald del av församlingen: körsångare. Med hjälp av undersökningen har det dock blivit tydligt att körsångarna och körgemenskapen är en specifik och egen del av församlingen. De beskrivs inte som volontärer, de är inte anställda och de är i liten mån en del av den gudstjänstfirande gemenskapen. Däremot är det tydligt att körerna i sig är en stark gemenskap som samlas kring gemensamma intressen och uppgifter. Frågeställningarna om huruvida det är viktigt att det är en kyrkokör eller ej – kunde det lika gärna ha varit en "ABF-kör"? – besvarades av de flesta med kommentarer om att det egentligen inte spelar så stor roll om det är kyrkan som är huvudman för kören, det är valet av musik och en välutbildad och bra körledare som är det centrala.

Inom ramen för körgemenskapen talar respondenterna om trevliga fester, social samvaro och körsångare som "trevliga människor". Som beskrivits tidigare är detta inte ett huvudskäl för deltagarna att vara med i kören men det hjälper till för att skapa en gynnsam miljö. Ur ett ecklesiologiskt perspektiv är denna gemenskap därmed skild från andra gemenskaper i församlingen. Festerna är inte tillsammans med andra församlingsmedlemmar, fiket sker inom ramen för kören och eventuella resor är tillsammans med körsångare och körledare.

I undersökningen går det att spåra en nyfikenhet och en öppenhet mot att komma närmare en större del av församlingen. Flera körsångare beskriver i positiva ordalag hur präster eller medarbetare från församlingen deltagit i övningar eller lett kören i bön inför gemensamma gudstjänster. Bland medarbetarna förefaller det finnas en hänsyn att inte vilja pracka på sångarna för mycket av kyrkans budskap och tradition men denna hänsyn kan vara överdriven då körsångarna till och med förväntar sig att kyrkans budskap ska vara närvarande när de valt att sjunga i en kyrkokör.

7.3 Den digitala världen som möjlighet

Sollentuna församling har på flera sätt visat att digitala verktyg och digitala rum kan bidra till att utveckla gemenskap och verksamhet. I församlingen togs uttrycket ”vi ställer inte in – vi ställer om” på stort allvar och kreativiteten i att hitta nya lösningar var stor. I ljuset av den ecklesiologi som framträder – församlingen som ett växthus – blev de digitala verktygen framgångsrika hjälpmedel att upprätthålla och till och med utveckla kören. Körsångare och körledare pekar på att kören utvecklades musikaliskt av att öva i mindre grupper och avmätt använda digitala verktyg för att utvecklas. Genom att få personlig digital feedback från extern sångpedagog, genom inspelningar som gjordes digitalt tillgängliga kunde var och en växa och förbättra sin kompetens som körsångare.

Den digitala tekniken har dock inte använts för att stärka och utveckla gemenskapsperspektivet av körsången. Sociala medier och plattformar för att bygga och stärka den community som kören är har inte använts. Förklaringen till detta ligger nog i första hand i att det inte efterfrågats av körsångarna eller medarbetarna. Precis som Heidi A. Campbell skriver i sin bok så motsvaras gemenskap online i stor utsträckning av gemenskap i den fysiska världen. I de undersökta körerna är det sången som förenar och annan social interaktion eller deltagande i digitala gudstjänster och andakter har inte upplevts relevant för deltagarna i undersökningen.

7.4 Pandemin en katalysator för förändringar

I intervjun med medarbetaren vid Kyrkokansliet beskrivs hur pandemin i vissa avseenden blivit en katalysator för förändringar som egentligen borde eller i varje fall hade kunnat ske även utan en pandemi. Från hens perspektiv gäller det till exempel dialogen med olika samfund och kyrkor under pandemin. Hen beskriver hur en dialog mellan kyrkor och samfund i Sverige kan vara svår att få till i vanliga fall, men under pandemin blev det nödvändigt för att kunna tala med en gemensam röst i dialogen med myndigheter och regering.⁴³

I undersökningen som ligger till grund för denna uppsats förekommer också förändringar som hade kunnat ske även utan pandemin, men där den speciella situationen gjorde dem möjliga och verkliga. Ett sådant exempel är den kör som bildades för 70+, som nu är permanentad och idag är en kör för daglediga, men där de allra flesta

⁴³ Intervju, medarbetare Kyrkokansliet, 2021-12-14.

är äldre. Kören blev ett svar på en diakonal omsorg om den särskilda riskgruppen 70+, men också en lösning för att flytta äldre körsångare från den ordinarie kören.

Att öva och sjunga i mindre grupper blev också ett resultat av rekommendationer kring antal personer och avstånd till varandra. Samtidigt uppfattades detta som något mycket positivt och utvecklande. I de mindre grupperna blev varje körsångares egen roll viktigare och det gick inte att gömma sig i kören. Ur körsångarnas perspektiv får denna lösning gärna permanentas. Tillsammans med digitala verktyg finns det stora möjligheter att utvecklas för att bli ännu bättre som körsångare.

8 Diskussion

”Allt annat fixade jag” – citatet från en körsångare som beskriver sin känsla när kören skulle ställas in under pandemins inledning, är dramatiskt. Men citatet visar en upplevelse av att körsången i församlingen är livsviktig för dem som sjunger. Kören är en plats som man inte klarar sig utan. I en del församlingar i Svenska kyrkan tystnade körerna under pandemins inledning, men inte i Sollentuna. Med digital teknik och kreativitet hos medarbetarna utvecklades körerna trots helt nya förutsättningar. Utvecklingen skedde inom ramen för det som i denna uppsats beskrivits som *församlingen som växthus*. Körmedlemmarna fick möjlighet att utveckla sina egna förmågor och fick individuell feedback som kan hjälpa dem att växa som körsångare. Körerna utvecklades för att bli ännu mer professionella i sitt utövande av musiken. Den mer sociala dimensionen av körsången, utvecklades inte särskilt mycket. Några kommentarer om att det var extra kul att ses efter lång tid som digital kör, eller kör i smågrupper fanns. Men detta överskuggades av glädjen att utvecklas som sångare.

Min studie har bidragit till att utveckla Andreas Holmbergs teorier om levd ecklesiologi. I undersökningen framträder en kategori som Holmberg inte definierar. Denna kategori, *församlingen som växthus*, skulle kunna leda till en fördjupad diskussion inom såväl akademin som i församlingar. Är detta en önskvärd funktion som församlingen kan fylla i människors liv? Eller är det tvärtom så att fokus på prestationer och personlig utveckling är problematiskt i en församlingskontext?

Flera av körsångarna uttrycker en vilja och nyfikenhet kring att närma sig den övriga församlingen och här finns sannolikt mycket att arbeta med. I undersökningen beskriver jag kören som en gemenskap i gemenskapen och det vore intressant att vidare undersöka hur denna gemenskap skulle kunna komma ännu närmre den större församlingsgemenskapen. Detta kan vara en uppgift både för dem som arbetar i församlingar men också för framtida ecklesiologisk forskning. På vilket sätt kan körsångares vilja att utvecklas och skapa musik tillsammans bli en ännu tydligare del av församlingsgemenskapen? Kanske finns exempel inom Svenska kyrkans församlingar, i andra samfund i Sverige eller internationellt?

Materialet i uppsatsen utgörs av intervjuer, fokusgrupper och enskilda intervjuer. Fokusgrupperna har varit mycket givande och har fungerat mycket väl. Respondenterna har i fokusgruppens form gemensamt utforskat och diskuterat ett ämne som de tidigare kanske inte reflekterat så mycket kring och tillsammans har de kunnat bidra till resultaten i undersökningen.

I arbetet med denna uppsats har jag insett att diskussionen kring körernas roll i kyrkan till del är kontroversiell, något jag var omedveten om när jag inledde arbetet. Att det verkar finnas en spänning mellan musiker och präster har jag fått syn på i bakgrundssamtal och "off the record" (dock inte i den församling jag undersökt). Jag har fått kommentarer om att det är körerna som fyller kyrkorna, att ingen präst kan locka lika många till kyrkbänkarna, att kyrkan ska vara tacksam över engagemanget. Det finns naturligtvis sanningar i detta, men dessa kommentarer visar för mig i första hand behovet av en fördjupad och gemensam diskussion kring hur församlingar kan byggas och utvecklas tillsammans med alla som vill vara en del av den.

9 Bibliografi

Litteratur, artiklar och församlingsmaterial

Bromander, Jonas, 2002. *Rum för röster. Sociologiska analyser av musiklivet inom Svenska kyrkan, som det uppfattas av kyrkobesökare, kyrkomusiker samt kyrkokorister.*

Stockholm: Verbum.

Campbell, Heidi, A. 2012. *Digital religion. Understanding religious practice in New Media Worlds.* Oxon: Routledge Taylor & Francis group.

Cederberg, Jesper, 2020. Sång med många konsonanter spred mest aerosoler. I: *Läkartidningen*. 28 augusti.

Fahlgren, Sune. Lockneus, Elin. Strömner, Daniel (red), 2021. *Corona och kyrkorna. Lärdomar, digitala möten och beredskap för nästa kris.* Stockholm: Tro & Liv skriftserie.

Fransson, Sara. Gelfgren Stefan. Jonsson, Pernilla. 2021. *Svenska kyrkan online. Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin.* Uppsala: Svenska kyrkan.

Församlingsinstruktion. Sollentuna församling 2020. Stockholms stift diarienummer 2020-0061

Församlingsinstruktion. Sollentuna församling 2020. Bilaga: handlingsplan för undervisning och lärande

Gustavsson, Caroline. 2016. *Delaktighetens kris. Gudstjänstens pedagogiska utmaning.* Skellefteå: Artos & Norma.

Holmberg, Andreas. 2019. *Kyrka i ett nytt landskap. En studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan.* Skellefteå: Artos Academic.

Ideström, Jonas & Löfberg, Gunilla (red.). 2018. *Att öppna ett slutet rum – själavård och ecklesiologi.* Stockholm: Verbum.

Kyrkoordning för Svenska kyrkan. Lydelse 1 januari 2021

Lövheim, Mia. 2013. Identity. I: Campbell, Heidi, A. *Digital religion. Understanding religious practice in new media worlds*. Oxon: Routledge & Francis group. S. 41-56.

Elektronisk media

Folkhälsomyndigheten. Web-plats. www.folkhalsomyndigheten.se

Körliv. Web-plats. <https://www.korliv.se/teknik/scorx/>

Regeringen. Web-plats. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-arbete-med-coronapandemin/>

Svenska kyrkan. Web-plats. <https://www.svenskakyrkan.se/sjunga-i-kor>

Intervjuer

Biträdande avdelningschef. Kyrkokansliet. Intervju 2021-12-15.

Fokusgrupp 1. Sollentuna församling. 2021-11-10.

Fokusgrupp 2. Sollentuna församling 2021-11-14.

Kyrkoherde. Sollentuna församling. Intervju 2021-12-13.

Kyrkomusiker. Sollentuna församling. Intervju 2021-10-27 samt 2021-11-10.

VD. We are Voice. Intervju. 2021-11-24.

Bilaga 1

Birgitta Ed, 2021-09-28

Intervjuguide fokusgrupper Sollentuna församling, körsångare

Introduktion

- Så fint att ni är här. Det är jag tacksam över. Jag heter Birgitta Ed, är student på Enskilda högskolan Stockholm och skriver just nu en magisteruppsats om körsångare, församlingsgemenskap och pandemin. Jag är också på väg att bli präst i Svenska kyrkan.
- Ni delar bara det ni är bekväma med. Jag antecknar allt och spelar in, men i uppsatsen är allt som citeras anonymt.

- Det finns inget rätt och fel. Det här handlar bara om dina egna uppfattningar, upplevelser och åsikter.
- Tänk på att prata en i taget och att lyssna på de andra. Om jag avbryter är det inte för att vara oartig utan för att komma vidare och se till att vi hinner med alla frågor. Ni får inte misstycka om jag ställer dumma frågor. Jag vill försöka förstå så mycket som möjligt – så jag frågar tills jag begriper ☺

Frågeområden

Laget runt – förnamn och hur länge du har sjungit i kören.

- Anteckna namn och hur länge

Varför sjunger du i kör?

- Gruppera skälen i kluster
- (träffa vänner, vara i kyrkan, älskar att sjunga...)

Varför just i Sollentuna och den här specifika kören? Vilken känsla har du när du går hit?

- Hur hittade du hit? Vem rekommenderade kören?

Spelar det någon roll att det är en kyrkokör? Kunde det lika gärna vara en kör i ABF:s regi?

- Beskriv repertoaren

Vilken relation har du till Svenska kyrkan?

- Beskriv
- Är du aktiv på något mer sätt?
- Din hemförsamling?

Vilka personer från Svenska kyrkan möter du?

- Körledare
- Präster?
- Andra?

Sjunger ni i gudstjänst – vad betyder det för dig? Deltar du i gudstjänstens olika delar? Hur viktigt är det att "sjunga upp" – ha en publik?

Gemenskapen i kören – beskriv den

- egna paralleller – från kafferep till proffsmöte
- jämför med andra gemenskaper/föreningar/annat som du är med i?
- Likheter/skillnader?

Pandemin och restriktioner – vad hände?

- För dig personligen
- Kören

Vilken kontakt har du haft med kören/församlingen under pandemin?

- Hur fick du informationen?
- Vad tänkte du? Kände du?

Repeterade ni digitalt?

Möttes ni digitalt?

Annan relation/kommunikation?

Kunde församlingen ha hanterat detta på något annat sätt?

Tips inför nästa pandemi? (Tre goda råd)

Blev det annorlunda att träffas nu igen?

- På vilket sätt?

Stort tack för att ni tog er tid att träffa mig. Det har betytt väldigt mycket att ni vill dela med er av era erfarenheter till mig.